

**КОМПЛЕКСНАЯ РАБОТА
ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ І ЛІТАРАТУРЫ**

Студзень 2023 года

**11 клас
Варыянт 1**

Заданне 1. Запішыце насупраць змешчаных у табліцы слоў прапушчаныя ў іх спалучэнні галосных літар.

Максімальная колькасць балаў – 6.

Слова	Прапушчаныя літары	Слова	Прапушчаныя літары
Авіякампанія “Белав ”		рад_ _лагічны заказнік	
пал_ _нталогія		Більб_ _	
г_ _цынт		_ _нічнае мора	
_ _рархічны		мас-мед_ _	
рад_ _канал		стэр_ _тыпны	
імпрэсар_ _		аўд_ _запіс	

Заданне 2. Сфармулюйце лексічнае значэнне кожнага слова і прыдумайце сказы – ілюстрацыі да іх.

Максімальная колькасць балаў – 6.

Узор:

Слова	Лексічнае значэнне	Прыклад
Вусы	Валасяное покрыва над верхняй губою ў мужчын.	Дзядзька Іван паварушыў сівымі вусамі.

Слова	Лексічнае значэнне	Прыклад
павекі		
сцягно		
зрэнка		
цягліцы		
сківіца		
патыліца		

Заданне 3. Беларуская мова валодае разнастайным наборам суфіксаў, якія пры іх далучэнні да асноў якасных прыметнікаў могуць надаваць апошнім дадатковую афарбоўку, вельмі тонка перадаючы розныя эмацыянальныя або ацэначныя нюансы зместу.

Паспрабуйце раскрыць гэты патэнцыял беларускай мовы і ўтварыце як мага большую колькасць формаў прыметнікаў, ужываючы для гэтага розныя суфіксы ацэнкі, ад асновы прыметніка *белы*.

Заўвага. Утварэння формы павінны адпавядаць норме літаратурнай мовы і быць простымі па структуры (мець толькі адну аснову).

Максімальная колькасць балаў – 6.

Зыходная форма	Суфікс	Вытворная форма
белы		
белы		
белы		
белы		
белы		
белы		

Заданне 4. З кожнага рада выберыце нумар правільнага варыянта словаформы (словаформаў) з прапанаваных у дужках. Адказ запішыце ў выглядзе спалучэння літар і лічбаў (напрыклад, А1Б2В3Г1Д2Е3).

Максімальная колькасць балаў – 6.

А: Радарныя ўстаноўкі засяклі (знішчальніка¹, знішчальнікаў², знішчальнік³) на вышыні 20 кіламетраў.

Б: Мой прапрадзядуля жыў яшчэ пры (царэ¹, цару², цары³).

В: Размяшчэнне Магілёўскай вобласці ў цэнтры Еўропы на перакрываванні (важнейшых¹, найбольш важнейшых², найважнейшых³) эканамічных шляхоў адыгрывала неадназначную ролю ў яе гісторыі.

Г: На стале ляжала падшыўка з (сямідзесяці двух¹, семідзесяці дзвюх², сямідзесяці дзвюх³) газет.

Д: Выкладчык праэкзаменаваў (сорак восем¹, сарака васьмі², сарака васьмю³) вучняў.

Е: (Было не з кім¹, было з некім², не было з кім³) слова сказаць, не тое што душу адвесці.

А	<input type="text"/>	Б	<input type="text"/>	В	<input type="text"/>	Г	<input type="text"/>	Д	<input type="text"/>	Е	<input type="text"/>
----------	----------------------	----------	----------------------	----------	----------------------	----------	----------------------	----------	----------------------	----------	----------------------

Заданне 5. Прачытайце тэкст і сцверджанні да яго. У графе “правільна” табліцы насупраць правільных сцверджанняў пастаўце “плюс”, насупраць няправільных сцверджанняў пастаўце “мінус”.

Максімальная колькасць балаў – 6.

Летам 1906 г. у в. Мікалаеўшчына адбыўся нелегальны настаўніцкі з’езд. Паперы з’езд(а,у) патрапілі ў рукі паліцыі. Настаўнікі былі звольнены з працы. Следства цягнулася амаль два гады. У той час Канстанцін Міцкевіч пазнаёміўся з Аляксандрам Уласавым, які прапанаваў супрацоўнічаць з беларускай газетай. У першым нумары газеты “Наша доля” за 1906 год быў надрукаваны верш “Наш родны край” – першы апублікаваны твор паэта (пад псеўданімам Якуб Колас). Газета хутка была закрыта царскім урадам. Замест яе стала выходзіць “Наша Ніва”, дзе пад рознымі псеўданімамі друкаваліся вершы, апавяданні, байкі, фельетоны Канстанціна Міцкевіча. У той жа час ён працаваў над кнігай “Другое чытанне для дзяцей беларусаў”, якая выйшла асобным выданнем у Санкт-Пецярбур(гу,ге,зе) ў 1909 г. Пакуль цягнулася следства, Якуб Колас жыў у брата ва ўрочышчы Смалярня, вучыў дзяцей прыватным парадкам. Вяскою 1907 г. выехаў у Вільню

№	Сцверджанне	+/-
1	Стыль тэксту:	
	Гутарковы	
	публіцыстычны	
	навукова-папулярны	

2	У слове <i>Мікалаеўшчына</i>	
	13 літар 13 гукаў	
	13 літар 12 гукаў	
	13 літар 14 гукаў	
3	У слове <i>з'езд(а,у)</i>	
	правапіс канчатка залежыць ад значэння слова	
	пішацца толькі канчатак -у	
	пішацца толькі канчатак -а	
4	Сінонімамі да слова <i>нелегальны</i>	
	пішацца асобна	
	пішацца разам	
	пішацца праз дэфіс	
5	У слове <i>Санкт-Пецярбург(гу,ге,зе)</i>	
	пішацца <i>гу</i>	
	пішацца <i>зе</i>	
	пішацца <i>ге</i>	
6	Слова <i>нелегальны</i> мае значэнне:	
	Несвабодны, закрыты, з абмежаваным уваходам	
	Не дазволены законам, падпольны	
	Хуткі, з кароткім тэрмінам дзеяння	

Заданне 6. Вызначце ў кожнай з трох прапанаваных груп сказаў трэці лішні сказ з улікам наступных абмежаванняў: віду сродкаў сувязі галоўнай і даданай часткі (I); сінтаксічнай функцыі злучальнага слова (II); віду даданай часткі (III). Патлумачце свой выбар.

Максімальная колькасць балаў – 6.

I. 1) Янка Маўр апублікаваў сваю першую аповесць “Чалавек ідзе”, калі яму было ўжо за сорок (Э. Гурэвіч).

2) Старажытнае павер’е не раіла пазычаць агонь у святочныя дні па суседству з хаты ў хату, бо, як лічылася, разам з агнём да суседа магла перайсці і частка дабра і сямейнага шчасця (В. Цітоў).

3) Як зярняты спяшаюцца зноў у барозны, так людзі вяртаюцца ў родныя гнёзды (В. Вітка).

II. 1) Для нас жа Белавежская пушча яшчэ і рэзідэнцыя беларускага Дзеда Мароза дрымучыя, лясы якой ён выбраў сабе пад жыллё (Я. Сіпакоў).

2) На Беларусі існавала смат спосабаў, магічных прыёмаў, якімі карысталіся сяляне пры выбары месца пад хату (Л. Лыч).

3) Паабапал дарогі пацягнуўся бор з высокімі старымі соснамі галіны якіх павіслі над шашой (І. Шамякін).

III. 1) Калі ёсць многа, тады хочацца яшчэ больш (В. Быкаў).

2) Чалавек і ад страт багацее, калі ён не замкнёўся ў сабе (С. Гаўрусёў).

3) У леце пачыналася ўжо ледзь значная змена, той паварот часу, калі жыццё прыроды ідзе на спад (Я. Колас).

Групы	Нумар трэцяга лішняга сказа	Тлумачэнне
<i>I</i>		
<i>II</i>		
<i>III</i>		

Заданне 7. Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

Максімальная колькасць балаў – 6.

Сегодня пришлось в одиночестве разбирать Скрябина. Звуки, как ледяные шарики, медленно падают в грудь, в глубь темного озера без дна. Упав, колышут влагу и тонут, а влага прилипает и отходит, и там, в горячей темноте, гулко, тревожно ударяет сердце, точно сейчас, в это мгновение, должно произойти что-то невозможное. Даша опустила руки на колени и подняла голову. В мягком свете оранжевого абажура глядели со стен багровые, вспухшие, оскаленные, с выпученными глазами лица, точно призраки первозданного хаоса, жадно облепившие в первый день творения ограду райского сада.

По А.Н. Толстому

Заданне 8. Уважліва прачытайце ўрывак з мастацкага тэксту. Якія з пералічаных ніжэй літаратуразнаўчых тэрмінаў і паняццяў можна выкарыстаць пры яго характарыстыцы. Запішыце гэтыя тэрміны ў табліцу і дайце ім азначэнне.

Максімальная колькасць балаў – 6.

Чэсіку хутка трыццаць год. Ён рослы, плячысты і прыгожы з твару. У яго бяскрыўдныя, як у малога дзіцяці, сінія вочы і ўсмешка таксама бяскрыўдная і заўсёды крышку як быццам недаверлівая. Чэсік баязлівы і паслухмяны. Рукамі сваімі ён можа падняць, напэўна, хату – капу сена ён бярэ і падае на стог за адзін раз.

Чэсіку хутка трыццаць год... Некалі ў вайну, на вачах у яго, немец забіў з аўтамата яго матку. Маці сядзела ў хаце на ложку і карміла грудзьмі дзіця – Чэсікаву сястру. Немец даў з парога ўсяго адну толькі чаргу... І пайшоў з хаты. Суседзі тады ледзь сцягнулі Чэсіка з печы.

Ён тады доўга не гаварыў зусім, а потым доўга заікаўся... Паступова страх і заіканне прайшлі, а Чэсік як быў, так і застаўся на ўсё жыццё дзіцём. На ўсё жыццё застаўся няшчасным чалавекам...

Алена Васілевіч

Літаратуразнаўчыя тэрміны і паняцці: амфібрахій; гіпербала; гумар; драма (літаратурны род) інсцэніроўка; лірычны герой; партрэт; паэзія; проза; рытм; рыфма; трагедыя (жанр); эпас; эпіграф; эпіфара.

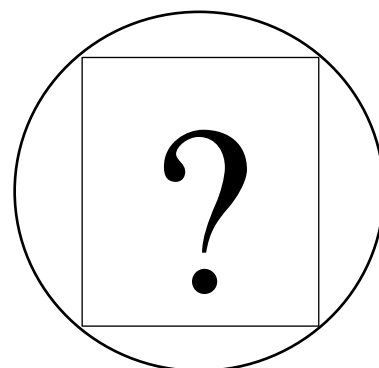
Тэрмін	Азначэнне

Заданне 9. Уважліва разгледзьце фрагменты манет, якія былі выпушчаны Нацыянальным банкам Рэспублікі Беларусь да юбілеяў класікаў беларускай літаратуры. Напішыце, юбілею якой асобы прысвечаны манеты, а ў адпаведным радку запішыце нумары праўдзівых фактаў, якія адносяцца да жыцця і творчасці менавіта гэтага мастака слова. Пад пыталнікам запішыце непраўдзівыя факты і факты, якія не адносяцца да творчасці гэтых пісьменнікаў.

Максімальная колькасць балаў – 6.

Факты з жыцця і творчасці:

1. Верш “Родная мова” напісаны ў час польскай акупацыі Беларусі.
2. Месца нараджэння – в. Пількаўшчына, што на Мядзельшчыне.
3. Найбольш пісьменнік вядомы як паэт і драматург.
4. Закончыў Пецябургскі ўніверсітэт і атрымаў ступень доктара права.
5. У “Пінскай шляхце” выкарыстаны прыём гратэску.
6. Адзін з твораў пісьменніка быў упершыню надрукаваны толькі ў 1918 годзе.
7. Аўтар зборнікаў “Вастрыце зброю”, “Праз вогненны небасхіл”.
8. Яго імем названы адзін з універсітэтаў Беларусі.
9. Пяру пісьменніка належаць такія творы, як “Ты яшчэ толькі намёк на чалавека...”, “Завушніцы”, “Родная мова”, “Нарач”, “Журавінавы цвет”.
10. Марыся Цюхай-Ліпская і Грышка Пратасавіцкі хацелі ажаніцца.

<p>Гэта манета прысвечана юбілею</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	<p>Гэта манета прысвечана юбілею</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	
<p>Праўдзівыя факты:</p> <p>_____</p>	<p>Праўдзівыя факты:</p> <p>_____</p>	<p>Іншыя факты:</p> <p>_____</p>

Заданне 10. Напішыце тэкст літаратуразнаўчага або гісторыка-літаратуразнаўчага характару, абавязкова ўключыце як мага болей пералічаных ніжэй слоў і словазлучэнняў (пададзены ў алфавітным парадку праз кропку с коскай): *аповед; аповесць; апавяданне; вобраз; выяўленчае мастацтва; гуманізм; Максім Гарэцкі; народнасць літаратуры; натхненне; сучаснасць.*

Патлумачце, для каго напісаны ваш тэкст, дзе ён будзе размешчаны.

Максімальная колькасць балаў – 6.